

Concordatul din 1929 și organizarea cultului catolic în România

Cristian Gojinescu

În cadrul preocupărilor statului român de a reglementa situația cultelor din România, printr-un sistem juridic constituțional adecvat, o atenție deosebită a fost acordată organizării cultului catolic, problemă care va suscita un larg interes, generând confruntarea unor grupuri politice și ecleziastice, declanșând ample dezbateri publice - uneori de o evidentă subiectivitate – respectiv poziției României față de Vatican, în vederea concretizării relațiilor existente printr-un Concordat. Într-un raport, trimis la 31 iulie 1920, de către Dimitrie Penescu, ministru plenipotențiar pe lângă Sfântul Scaun, lui Take Ionescu, ministru al Afacerilor Străine al României, acesta preciza că pentru reglementarea “raporturilor ce urmează a exista de acum înainte între statul român și noii săi supuși de religie catolică, va fi necesar să se încheie un acord sincer și durabil între țara noastră și Sfântul Scaun”¹. Ulterior, în urma adoptării *Legii pentru Regimul General al Cultelor* (aprilie 1928), a fost prevăzut la articolul 7 faptul că relațiile dintre stat și cultul catolic vor fi stabilite printr-un acord special, care va fi supus pentru aprobare Corpurilor Legiuitoare.

Intenția semnării unui acord cu guvernul de la București a fost exprimată de Vatican încă din anul 1860, când Sfântul Scaun a început tratativele cu acesta, dar s-a materializat abia după 1918. Totodată, în scopul realizării unui acord, Vaticanul a creat mai întâi o ierarhie ecleziastică proprie în Vechiul Regat. Astfel, la 7 aprilie 1883, Papa Leon al XIII-lea a ridicat Vicariatul Apostolic al Valahiei (administrat de Episcopia de *Nicopolis ad Istrum* din Bulgaria) direct la rangul de *Arhiepiscopie (Arhiepiscopia de București)*, iar la 27 iunie 1884 pe cel al Moldovei (Vicariat Apostolic la Iași) la rangul de *Episcopie de Iași*, ambele fiind subordonate juridic direct Sfântului Scaun, prin Congregația *De Propaganda Fide*².

În ceea ce privește Biserica Română Unită (Greco-Catolică) din Transilvania, Papa Pius al IX-lea a aprobat, prin Bula *Ecclesiam Christi et omni lingua* (23 noiembrie 1853), cu acordul Curții Imperiale de la Viena, înființarea Provinciei greco-catolice de Făgăraș și Alba-Iulia, cu sediul mitropolitan la Blaj, sub jurisdicția Sfântului Scaun prin *Congregația De*

¹ AMAE, fond 77/Personale, vol. P 51 (I), f. 132-138.

² Archivio della Sacra Congregazione per gli Affari Ecclesiastici Straordinarie, Romania, Fasc. 1-4

Propaganda Fide. Acest act normativ oficia de drept o centralizare teritorial-administrativă ecleziastică și avea o structură ierarhică, respectiv o Arhiepiscopie cu sediul la Blaj și trei episcopii sufragane la Oradea, Gherla și Lugoj³.

Trebuie precizat faptul că prin prisma perspectivei politice, limitele teritoriale corespunzătoare intereselor ecleziastice pentru crearea acestei Provincii în 1853, au fost apoi acceptate, ulterior, aceasta fiind recunoscută ca graniță de vest a României prin Tratatul de pace de la Trianon (1920)⁴.

Astfel, la 1918, Provincia de Făgăraș și Alba Iulia, Arhiepiscopia de București și Episcopia de Iași dispuneau administrativ de un teritoriu ecleziastic catolic, unitar (așa cum va fi stipulată mai târziu “Biserica Catolică de oricare Rit” în Concordatul din 1929), un adevărat și legitim *Status Catholicus Romaniae*.

Spre sfârșitul primului război mondial, în scopul stabilirii de relații diplomatice cu Sfântul Scaun, Vasile Lucaciu (preot unit) și Ion Cantacuzino, președinți ai Consiliului Național Român de la Paris, l-au numit pe Monseniorul Vladimir Ghika, la 28 septembrie 1918, în calitate de reprezentant al Consiliului “pe lângă Sanctitatea Sa Benedict al XV-lea, [...] având calitatea să trateze și să rezolve problemele relative la mișcarea iredenței române în raport cu Sfântul Scaun”⁵. Ulterior, mandatul a fost reconfirmat după reorganizarea din 3 octombrie 1918 a Consiliului sub numele de Consiliul Național pentru Unitatea Românilor (sub președinția lui Take Ionescu), de către Vasile Lucaciu, Nicolae Titulescu și Ion Ursu (prezenți la Roma în octombrie 1918), confirmându-i Secretarului de Stat al Sfântului Scaun Cardinalul Pietro Gasparri, că același Principe Ghika a fost desemnat “să se ocupe de toate problemele relative la mișcarea națională română în raporturile sale cu Sfântul Scaun”⁶. Două luni mai târziu, la 11 decembrie 1918, Cardinalul Pietro Gasparri a ratificat scrisorile de acreditare prezentate de Principele Vladimir Ghika “în vederea inițierii unei colaborări utile pentru binele religios al poporului român”, menționând că Sfântului Scaun “nu poate să nu-i facă plăcere să intre în relații cu un popor de origine latină, față de care El a nutrit cele mai vii simpatii, [...] nimic nu-i este mai plăcut Sfântului Scaun decât să poată coopera pentru cel mai bun viitor al națiunii române, față de care exprimă din partea sa cele mai calde sentimente”⁷.

³ Giacomo Martino, *Pio IX (1851 - 1866)*, Roma, 1986, p. 209-211; Ion Dumitriu-Snagov, *La Saints-Siege et la Roumanie moderne. 1850 - 1866*, Roma 1982, p. 31.

⁴ *1918 la Români*, vol. I, Doc. 236, București, 1985.

⁵ Ion Dumitriu-Snagov, *Alte noi pagini din arhiva Marii Uniri - documente din Vatican*, în “Revista Arhivelor”, an. LXV, vol. V, nr. 4, 1988, p. 401.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*.

Sfârșitul primului război mondial a determinat încetarea mandatului Principelui Vladimir Ghica din calitatea sa de reprezentant al Comitetului Național Român pentru Unitatea Românilor pe lângă Vatican. În urma renevierilor privind reprezentarea diplomatică, au fost constituite noi structuri ecleziastice⁸.

În paralel cu aceste demersuri, desfășurarea lucrărilor Conferinței de Pace de la Paris (1919-1920) a prilejuit primele contacte între membrii delegației române, condusă de prim-ministrul Ion I. C. Brătianu și reprezentantul personal al Papei la această Conferință, Monseniorul Bonaventura Ceretti. Astfel, în anul 1919, Ion I. C. Brătianu a inițiat la Paris o serie de tratative cu Monseniorul Bonaventura Ceretti, în vederea încheierii unui Concordat. În acest scop, canonicul Ioan Coltor a fost delegat de către Ion I. C. Brătianu să coordoneze discuțiile cu cercurile catolice și a fost autorizat să ofere garanții, că după semnarea Tratatului de Pace, guvernul român va încheia Concordatul⁹. Această problemă a rămas în suspensie, deoarece Ion I. C. Brătianu s-a retras de la Conferință înaintea semnării tratatului, urmând ca ulterior să fie preluată de noul prim-ministru Alexandru Vaida-Voevod. Acesta l-a delegat, în anul 1920, pe preotul Vasile Lucaciu, să inițieze o serie de contacte cu Sfântul Scaun¹⁰. Totodată, Vasile Lucaciu a elaborat un prim proiect de Concordat, bazat pe dorințele Bisericii Greco-Catolice și Bisericii Romano-Catolice din România, exprimate într-o serie de congrese bisericești și în conferințe episcopale¹¹. Pe baza memoriilor Bisericii Greco-Catolice, în acest proiect de Concordat, se solicita guvernului român o Mitropolie Unită în București, o episcopie pentru românii uniți la Cluj și o episcopie pentru rutenii uniți la Suceava¹². Ulterior, la 7 decembrie 1920, Episcopul greco-catolic al Oradei, Demetriu Radu, a prezentat Nunțului Apostolic Francesco Marmaggi, un memoriu, privind poziția episcopilor Bisericii Greco-Catolice din România față de proiectul elaborat de preotul Vasile Lucaciu, pe baza căruia, guvernul român urma să elaboreze un nou proiect de Concordat¹³.

Inițiativa guvernului Ion I. C. Brătianu de a stabili relații diplomatice permanente cu Sfântul Scaun, s-a concretizat în vara anului 1920, când Sfântul Scaun a hotărât să înființeze la Vatican o misiune diplomatică permanentă “pentru stabilirea legăturilor de prietenie între România și Sfântul Scaun și, îndeosebi, pentru ocrotirea intereselor confesionale și materiale

⁸ *Storia de la Chiesa* (sub coord. Hubert Jedin), vol. X *La Chiesa nel ventesimo secolo*, Milano, 1995, p. 31.

⁹ M. Theodorian Carada, *Acțiunea Sfântului Scaun în România*, București, 1936, p. 7.

¹⁰ “Cultura Creștină”, nr. X, 1921, p.118-119.

¹¹ *Ibidem*, nr. IX, 1920, p. 315.

¹² “Cultura Creștină”, an. IX, 1920, p. 314.

¹³ “Cultura Creștină”, nr. IX, 1920, p. 315.

ale românilor de rit greco-catolic din Banat și Transilvania”¹⁴. La 12 iunie 1920, în baza raportului ministrului Afacerilor Străine al României, Duiliu Zamfirescu, Regele Ferdinand al României a promulgat *Înaltul Decret nr. 2543 bis* prin care Dimitrie Pennescu a fost desemnat primul reprezentant diplomatic al României pe lângă Sfântul Scaun, cu rang de trimis extraordinar și ministru plenipotențiar. Cu această ocazie, ministrul Duiliu Zamfirescu a solicitat Vaticanului să accepte numirea lui Dimitrie Pennescu ca ministru plenipotențiar pe lângă Sfântul Scaun¹⁵. Ulterior, succesorul lui Duiliu Zamfirescu, Take Ionescu – sub guvernul generalului Alexandru Averescu – a insistat ca Roma să trimită la București un Nunțiu Apostolic, fapt care a avut drept consecință înființarea, la 16 iunie 1920, a Nunțiaturii Apostolice din România¹⁶.

În urma acestor demersuri susținute, la 29 iulie 1920, au fost reluate legăturile oficiale cu Sfântul Scaun, o dată cu primirea lui Dimitrie Pennescu în audiență de către Papa Benedict XV, în scopul acreditării sale în calitate de ministru plenipotențiar al Regatului Român pe lângă Sfântul Scaun, ocazie în care a declarat, în discursul către Papa, că “catolicii de ambele rituri, precum și instituțiunile cari intră în noile frontiere ale țării noastre se vor putea dezvolta în mod liber “în cadrele naționale”, dar “punând în armonie organizarea și funcționarea lor cu interesele legitime ale statului român”¹⁷. La rândul său, Sfântul Scaun l-a trimis pe Francesco Marmaggi, la 1 septembrie 1920 (ajuns la București la 17 octombrie 1920), în calitate de Nunțiu Apostolic în România¹⁸.

Totodată, la 15 august 1920, Alexandru Theodor Cisar a fost consacrat episcop al Episcopiei de Iași în Catedrala romano-catolică “Sfântul Iosif” din București și, ulterior, la 22 august 1920, a fost instalat în Catedrala romano-catolică din Iași. Imediat după instalare, în scopul adaptării la cerințele noii realități, a introdus în Dieceza de Iași calendarul gregorian, care, mai târziu, va fi introdus oficial în România în anul 1924.

După întregirea României, o parte din populația minoritară înglobată în hotarele țării fiind catolică și cu o organizare ecleziastică moștenită de la fostul Imperiu Austro-Ungar, existau episcopi catolici care exercitau jurisdicție ecleziastică asupra unor credincioși aflați în afara granițelor, în același timp existând credincioși care depindeau de episcopi din străinătate. Astfel, Episcopia Romano-Catolică de la Oradea Mare avea credincioși în

¹⁴ AMAE, fond 77/Personale, vol. P 51 (I), f. 119, 124.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ M. Theodorian Carada, *op. cit.*, p. 7; “Cultura Creștină”, nr. X, 1921, p.118-119, 190.

¹⁷ AMAE, fond 77/Personale, vol. P 5 (I), f. 132-138.

¹⁸ Ion Dumitriu-Snagov, *La Romania nella diplomazia Vaticana. 1939 - 1944*, Editrice Pontificia Universita Gregoriana, Roma, 1987, p. 31; “Cultura Creștină”, an. IX, 1920, pp.170-171 215 216

România și Ungaria, iar cea de la Satu Mare avea credincioși în România, Ungaria și Cehoslovacia. În același timp, romano-catolicii de rit latin din Bucovina (germani, polonezi, etc.) se aflau sub jurisdicția arhiepiscopului catolic din Lemberg, greco-catolicii din aceeași provincie se aflau sub jurisdicția arhiepiscopului greco-catolic din Lemberg, iar greco-catolicii ucraineni din județele Maramureș și Satu Mare se aflau sub jurisdicția episcopului greco-catolic din Uzhorad (pe atunci în Cehoslovacia)¹⁹.

Tratativele purtate de statul român în vederea încheierii Concordatului cu Vaticanul, s-au desfășurat pe parcursul câtorva ani. Inițiate de către ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice Octavian Goga, în anul 1920, ele au fost continuate de către ministrul Petre Negulescu, finalizându-se, în vara anului 1921, prin elaborarea unui nou proiect de Concordat. Două proiecte de Concordat au fost prezentate Sfântului Scaun de către guvernul român, prezidat de Alexandru Averescu, proiecte pe care Vaticanul nu le-a acceptat, după cum nici guvernul român nu a acceptat două proiecte ale acestuia. Publicarea unui proiect de Concordat în presa vremii, a declanșat ample discuții și proteste²⁰ din partea unor cercuri ortodoxe, care nu doreau ca Mitropolia Unită să aibă reședința în București. Cu această ocazie, s-au trimis memorii guvernului român și Parlamentului din partea Facultăților de Teologie din Cernăuți și București, precum și din partea societății clerului ortodox “Ajutorul”²¹. Nicolae Iorga și-a exprimat regretul că în presă se comenta nu numai forma proiectului de Concordat, dar se contesta “însăși ideea Concordatului”²². De asemenea, în cadrul Sinodului Ortodox din Arad (1921), s-a solicitat ca problema Concordatului să fie amânată până la legiferarea noii Constituții a României, iar Sinodul Ortodox de la Caransebeș (1921) a “proclamat de-a dreptul dezastruos proiectul de Concordat”²³. Astfel, guvernul român, în tratativele cu Vaticanul pentru încheierea Concordatului, a solicitat să se renunțe la stabilirea reședinței Bisericii Unite la București²⁴. Ulterior, într-o scrisoare adresată în anul 1921, mitropolitului primat Miron Cristea de către Dimitrie C. Pennescu (ministru plenipotențiar pe lângă Sfântul Scaun), acesta menționa faptul că în urma tratatelor cu Secretarul de stat al Sfântului Scaun Cardinalul Pietro Gaspari, s-au obținut o serie de concesi (renunțarea la stabilirea reședinței Bisericii Unite la București și la sporirea

¹⁹ Valeriu Anania, *Acțiunea catolicismului în România interbelică*, București, 1992, p. 18.

²⁰ Nicolae Iorga și-a exprimat regretul că în presă se discuta nu numai forma proiectului de Concordat, ci “se atacă însăși ideea Concordatului” (“Cultura Creștină”, nr. X, 1921, p. 107-108).

²¹ “Cultura Creștină”, an. X, 1921, p. 31-32.

²² *Ibidem*.

²³ *Ibidem*, an. X, 1921, p. 179.

²⁴ *Biserica Română Unită. Două sute cinci zeci de ani de istorie*, Editura Casa Creștină, Cluj-Napoca, 1998, p. 150.

episcopiilor catolice în România; renunțarea la “cuvântul «apostolic»” și la dreptul de a “se așeza Congregații în țară după bunul plac” ș.a.)²⁵.

Un eveniment important, l-a constituit inserarea în organizația ecleziastică unitară a Bisericii Catolice din România, a parohiilor catolice aflate în Basarabia, prin transferarea, în anul 1921, de sub jurisdicția Diocezei de Tiraspol sub jurisdicția Episcopiei de Iași, aprobată la 2 august 1921 de către Congregația Consistorială. Cu această ocazie, Episcopul de Iași Alexandru Cisar, a răspuns Sfântului Scaun că “se bucură că un pământ strămoșesc revine la matca sa”²⁶.

După demisia guvernului țărănist și constituirea unui guvern liberal, condus de Ion I. C. Brătianu (22 ianuarie 1922), adoptarea unei noi Constituții a devenit prioritară urmând ca tratativele cu Vaticanul, în vederea încheierii Concordatului, să fie reluate ulterior. Astfel, din anul 1922 până în anul 1924, tratativele cu Vaticanul au fost întrerupte²⁷.

În perioada 1922 - 1924 au existat câteva momente tensionate în relațiile româno-vaticane. Astfel, cu ocazia festivității religioase de încoronare a Familiei Regale de la Alba Iulia, Nunțiul Apostolic Francesco Marmaggi a interzis episcopilor catolici să participe la festivitatea religioasă de încoronare a Familiei Regale în Catedrala Reîntregirii de la Alba Iulia. Aceștia au refuzat invitațiile repetate ale Regelui Ferdinand I de a intra în Catedrala Ortodoxă pentru a participa la celebrarea ceremoniei solemne din 15 octombrie 1922²⁸. Un alt reprezentant al Bisericii catolice, Episcopul romano-catolic de Timișoara Iuliu (Gyula) Glattfelder, membru fondator al Partidului Maghiar din România (22 decembrie 1922), a contribuit la programul șovinist și revizionist al Tratatului de la Trianon, iar într-o circulară a întrebuițat expresii ofensatoare la adresa României și a reformei agrare din anul 1923, fapt pentru care Sfântul Scaun l-a demis la solicitarea promptă și fermă a guvernului român, acesta fiind transferat în anul 1923 în Ungaria²⁹. Episcopul romano-catolic de Alba Iulia, contele Gustav Carol Maylath, adept al revizuirii Tratatului de la Trianon, a facilitat acțiunile unor prelați catolici iredentiști ca Aurel Vecsei, Robert Sentiany, Benjamin Csaki³⁰. Totodată, Nunțiul Apostolic în România Francesco Marmaggi, s-a implicat în probleme interne ale

²⁵ Elie Miron Cristea, *Note ascunse: însemnări personale*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1999, p. 54.

²⁶ AMAE, fond 71/1920-1944. Vatican, vol. 20, f. 37-38.

²⁷ Ioan Savin, *Problema cultelor în România*, București, 1937, p. 36 – 37; Dr. Iuliu Hossu, *Cuvântările rostite în ședințele Senatului la 22 martie 1928 în discuția generală, și la 30 martie în discuția pe articole asupra Legii Cultelor*, Gherla, 1928, p. 5.

²⁸ AMAE, fond 71/1920-1944. Vatican, vol. 19 bis., f. passim.

²⁹ Onisifor Ghibu, *Acțiunea catolicismului și a Sfântului Scaun în România Întregită*, Cluj 1934, p. 420 - 421; Teodor Scorobeț, *Acțiuni revizioniste ale catolicilor din România*, București, 1928, p. 23.

³⁰ *Memoriile lui Zenovie Pâclișanu*, în B.A.R.; **Fond Al. Lapedatu**, vol. XXI, v. 3, 7; vol. XXVI, v. 16, f. 1.

României și a acționat ostil față de interesele statului, fapt care a dus la rechemarea și înlocuirea lui cu Angelo Maria Dolci în august 1923³¹. La rândul lor, ierarhii din Moldova și Muntenia, Raymond Albin Netzhammer și Alexandru Theodor Cisar, prezentau Biserica Catolică drept “*Biserica a străinilor*”³².

În fața acestor stări de lucruri, guvernul român a reluat tratativele cu Vaticanul. În anul 1924, Nunțitul Apostolic la București Angelo Dolci, a înaintat guvernului român un nou proiect de Concordat “*total diferit de primele două și mai mult defavorabil statului român*”³³. Guvernul român i-a delegat pe ministrul Cultelor și Artelor, Constantin Banu și pe directorul general al cultelor minoritare din acel minister, Zenovie Pâclișianu, să continue tratativele cu Vaticanul. Aceste tratative privind definitivarea Concordatului, s-au finalizat la 15 ianuarie 1926, când Sfântul Scaun a admis “toate modificările și adăugirile cerute” de guvernul român, stabilindu-se astfel un text acceptat oficial (urmând să se pună de acord asupra unor mici detalii și apoi să fie semnat)³⁴.

După retragerea guvernului liberal Ion I. C. Brătianu (30 martie 1926), noul guvern condus de generalul Alexandru Averescu a preluat textul, reluând tratativele cu Vaticanul în 1926. Totodată, Dimitrie C. Pennescu, ministru plenipotențiar pe lângă Sfântul Scaun, a adresat, la 5 iulie 1926, ministrului Afacerilor Străine ale României Ioan M. Mititelneu, un raport privind atitudinea Vaticanului față de unele manifestări iredentiste maghiare din Transilvania în care preciza că “o parte a clerului catolic din Ardeal se servește de religione ca unealtă de propagandă iredentistă, făcând cauză comună, în unele împrejurări, cu celelalte confesiuni – protestantă, calvinistă, reformată și unitară - de limba ungară, adică chiar cu însuși inamicii Bisericii Catolice”³⁵. De asemenea, noul ministru al Cultelor și Artelor, Vasile Goldiș (numit la 31 martie 1926) care dorea “foarte mult ca Biserica Ortodoxă Română să nu fie cu nimic jignită prin Concordatul proiectat”³⁶, a fost trimis de Alexandru Averescu la 22 aprilie 1927 la Roma, pentru a coordona tratativele cu Vaticanul în vederea semnării Concordatului. Discuțiile s-au încheiat la 10 mai 1927, zi în care s-a semnat la Roma Concordatul de către ministrul Vasile Goldiș și reprezentantul Vaticanului Cardinalul Pietro Gasparri³⁷. Cu această ocazie, Vasile Goldiș aprecia că prin încheierea Concordatului “*Marele Pontifice de la Roma consfințește situația de stat și de drept a noului stat român de*

³¹ AMAE, fond 71/1920-1944. Dosare speciale, vol. 93/3.

³² Schematismus Arhidieceos Romano-Catolicae Bucarstiensis, Anno Domini MCMXXXIII, p. 8.

³³ Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 399.

³⁴ AMAE, fond 71/1920-1944. *Vatican*, vol. 19 bis, f. 65.

³⁵ AMAE, fond 71/1920-1944. *Vatican*, vol. 19 bis, f. 66.

³⁶ “Viitorul”, 7 aprilie 1928.

³⁷ Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 400.

la gurile Dunării, constatând în fața lumii că 2,5 milioane de catolici și-au găsit în acest stat condițiile de progres și mulțumire sufletească. În fața acestei supreme competențe va trebui să amuțească orice ponegriri și calomnii”³⁸.

Preluând lucrările efectuate sub ministeriatul lui Vasile Goldiș (30 martie 1926 - 4 iunie 1927), în ciuda unor largi ofensive și dezbateri ale clerului ortodox³⁹ și a opoziției din partea Partidului Maghiar, noul ministru al Cultelor și Artelor, Alexandru Lapedatu a reușit cu tact și înțelegere să contribuie la finalizarea tratatelor cu Vaticanul, prin aprobarea demersurilor întreprinse cu amendamente, și sub raportul Corpurilor Legiuitoare⁴⁰.

Problema încheierii Concordatului a constituit un subiect de intensă controversă între ierarhii ortodocși și guvernul român, ceea ce a determinat ca proiectul legii cultelor să fie, după aprecierea Bisericii Ortodoxe Române, “una dintre marile anomalii în legislația noastră, pentru că a fost semnat întâi Concordatul, și nu legea cultelor”⁴¹.

În România nu s-a aflat de semnarea Concordatului decât la 8 februarie 1928, când a apărut un articol în "*Telegraful Român*" din Sibiu, intitulat "*Concordatul de la Roma*", în care se relata despre semnarea Concordatului, fiind publicat și conținutul acestui act, fapt care a declanșat numeroase proteste în toată țara, mai ales din partea Bisericii Ortodoxe. Reprezentanții Bisericii Ortodoxe Române au cerut guvernului clarificarea în legătură cu semnarea acestui act, despre care nu se făcuse oficial nici o declarație publică, considerând că se încearcă alinierea proiectului de lege a cultelor la prevederile Concordatului, ceea ce constituia din punctul de vedere al Bisericii Ortodoxe Române, un act de limitare a suveranității statului român. Cu această ocazie, Mitropolitul Ardealului Nicolae Bălan i-a adresat o scrisoare, la 6 martie 1928, ministrului Cultelor și Artelor Alexandru Lapedatu în care i-a solicitat să explice dacă guvernul era de acord cu textul Concordatului semnat în 1927, precizând că exista o situație “anormală de a face o lucrare inversă, trebuind să aducem legea cultelor în conformitate cu condițiile Concordatului semnat; ne găsim în situația de a nu ne putea mișca liber, conform cu drepturile acestui for legislativ”. Mitropolitul Nicolae Bălan i-a sugerat ministrului Alexandru Lapedatu că ieșirea “din aceasta situație falsă și forțată” nu se poate realiza “decât denunțând Concordatul” și i-a cerut să-i pună la dispoziție dosarul

³⁸ Cf. *Memoriu și scrisoarea lui Vasile Goldiș*, 16 mai 1927, în B.A.R., *Fond Al. Lapedatu*, vol. XXI, v. 3 a, 3 b.

³⁹ “Universul”, an. XLVIII, nr. 116, 25 mai 1929; Între obiecțiile Asociației Clerului Ortodox “Andrei Șaguna” - adunate într-o Moțiune contra Concordatului votată la Congresul de la Lugoj din 10 noiembrie 1927 - se cerea, “ca Biserica Ortodoxă Română să nu fie pusă pe picior de egalitate cu celelalte culte, în special cu cultul catolic, de la care Biserica Ortodoxă Română a îndurat în trecut atâtea umiliri și nedreptăți” (Cf. Circulara Asociației nr. 17/1927, în *loc. cit.*, *Fond Al. Lapedatu*, vol. XVII, v. 3-19, 20).

⁴⁰ “Viitorul”, 24 mai 1928, p. 2.

⁴¹ *Ibidem*.

tratativelor încheierii Concordatului (nu se cunoaște dacă ministrul Alexandru Lapedatu a răspuns la aceste întrebări și nici dacă a acceptat solicitarea Mitropolitului Nicolae Bălan). Acceptarea Concordatului de către statul român, a creat de-a lungul timpului, o serie de tensiuni între Biserica Ortodoxă Română și guvernele române. Astfel, Mitropolitul Nicolae Bălan al Ardealului, a luat o atitudine împotriva Concordatului, prin discursul pe care l-a rostit în Senatul României cu prilejul discuției generale asupra proiectului de lege a Cultelor, la 31 martie 1928⁴².

Deși Vaticanul și-a precizat punctul de vedere încă din 22 octombrie 1928, ratificarea s-a amânat întrucât, la 10 noiembrie 1928, a demisionat guvernul Vintilă I. C. Brătianu, urmând un guvern național-țărănist condus de Iuliu Maniu (10 noiembrie 1928 - 7 iunie 1930), care a definitivat ratificarea Concordatului.

Legea pentru ratificarea Concordatului conținea pe lângă textul semnat la Roma (1927), inclusiv două scrisori care pot fi considerate ca parte integrată a respectivului document. Prima dintre ele, a fost concepută de către ministrul Afacerilor Străine al României Nicolae Titulescu (datată 20 iulie 1928) și adresată Nunțiului Apostolic la București Angelo Dolci, prin intermediul căreia solicita acceptarea interpretărilor unor articole în sensul dorit de guvernul român, respectiv câteva “preciziuni” referitor la “lucruri care se subînțeleg de la sine, dar faptul că ele ar putea fi date în bună înțelegere cu Sfântul Scaun, ar liniști multe susceptibilități și ar servi prin aceasta scopul urmărit în comun” (cerere acceptată de Vatican). Cea de-a doua scrisoare, conținea răspunsul Nunțiului Apostolic Angelo Dolci, din 22 octombrie 1928, la solicitarea lui Nicolae Titulescu și preciza că Sfântul Scaun nu va “formula nici o obiecție” față de cerințele guvernului român⁴³.

În consecință, textul Concordatului, însoțit de cele două scrisori, a fost supus dezbaterilor parlamentare. Cu această ocazie, Mitropolitul Nicolae Bălan al Ardealului a rostit, în ședința Senatului din 23 mai 1929, o cuvântare în care a combătut cu multă vehemență Concordatul, relevând nedreptatea care se făcea Bisericii Ortodoxe Române, precum și scopurile pe care le urmărea Vaticanul în România prin încheierea Concordatului, prezentând Concordatul drept “*anticonstituțional, excepțional de privilegiator exclusiv pentru cultul catolic și cu totul nedrept față de Biserica Ortodoxă*”⁴⁴. În replică, episcopul greco-catolic Iuliu Hossu al Gherlei, a precizat că acest Concordat este constituțional, prin faptul că recunoaște frontierele României întregite și, în același timp, sub aspect canonic, nu

⁴² Nicolae Bălan, *Biserica împotriva Concordatului* (Discurs în Senat), Sibiu, 1929, p. 34.

⁴³ AMAE, fond 71/1920-194. Vatican, vol. 19 bis, f. 93, 113.

⁴⁴ Nicolae Bălan, *op. cit.*, p. 32; “Biserica și viața”, Sibiu, 1947, p. 204.

prejudiciază interesele Bisericii Ortodoxe Române, menționând că nu “sunt două Biserici în lume care să fie atât de apropiate ca Bisericile noastre. De ce să nu ne adunăm într-un congres ca să discutăm această apropiere?”, iar toate Bisericile din România ar trebui să ajute această țară a “tuturora, s-o ducem să-și atingă destinele înalte pentru care dreptatea lui Dumnezeu astfel a întregit-o și astfel a așezat-o”⁴⁵.

Cum natura juridică a Concordatului excludea orice modificare a dispozițiilor lui pe cale parlamentară, Sfântul Sinod a fost nevoit - în semn de protest - să renunțe la o dezbatere generală, mărginindu-se la o declarație solemnă alcătuită din opt părți distincte și citită de Mitropolitul Ardealului Nicolae Bălan în ședința Senatului din 6 iulie 1929. Această declarație sublinia faptul, că majoritatea episcopilor catolice din România, subvenționate de către statul român, au fost înființate nu pentru nevoile spirituale ale enoriașilor catolici, ci “*cu scopuri prozelitiste [...]*”, în scopul acordării cultului catolic, prin Concordat, a unei situații “*extrem de favorizată față de Biserica Ortodoxă, [...] pentru a-și continua opera de prozelitism și de tulburare a conștiinței poporului și a liniștei statului românesc*”⁴⁶.

În ciuda protestelor energice ale ierarhilor ortodocși, **Legea pentru ratificarea Concordatului** a fost votată atât de Senat (25 mai 1929), cât și de Camera Deputaților (29 mai 1929), “cu aproape unanimitatea sufragiilor, atât la Senat, cât și la Cameră [...], cu asentimentul aproape unanim al tuturor partidelor, afară de cel maghiar și ucrainean”⁴⁷. Ulterior, a avut loc schimbul documentelor de ratificare, la Roma, unde, la 7 iulie 1929, în Palatul Pontifical al Vaticanului, a fost semnat Procesul-Verbal privind ratificarea Concordatului de către Cardinalul Pietro Gasparri și reprezentantul României pe lângă Sfântul Scaun Caius Sempronius Brediceanu (numit în această calitate la 16 iunie 1929), eveniment care va constitui un “punct de plecare [...] către un viitor de mari și nobile realizări”⁴⁸.

În urma ratificării Concordatului de către Corpurile Legiuitoare⁴⁹, cultul catolic, în conformitate cu prevederile stipulate de către acesta, a fost reorganizat astfel:

a) Pentru ritul grec - Provincia Bisericească Alba Iulia și Făgăraș, reprezentată de Mitropolia de la Blaj, cu patru episcopii sufragane: Episcopia Oradea-Mare; Episcopia

⁴⁵ “Curierul Creștin”, Gherla, nr. 10-11, 1929.

⁴⁶ Ioan Mateiu, “Lupta pentru unitatea Legii strămoșești”, în *Omagiul Înalt Preasfinției Sale dr. Nicolae Bălan, Mitropolitul Ardealului*, Sibiu, 1940, p. 140.

⁴⁷ “Sionul românesc”, Lugoj, XVI, 1929, p. 38.

⁴⁸ AMAE, fond 71/1920-1944. *Vatican*, vol. 19 bis, f. 113.

⁴⁹ Trebuie precizat faptul, că potrivit Concordatului, orice modificare a acestuia se putea realiza de comun acord între Sfântul Scaun și guvernul român, putând fi denunțată de una din părți, după un preaviz de șase luni.

Lugojului; Episcopia Gherlei; O nouă Dioceză ce urma să se înființeze în nordul României⁵⁰ având reședința episcopală stabilită, de comun acord, între guvernul român și Sfântul Scaun⁵¹, sub a cărei jurisdicție se vor afla și greco-rutenii cu o administrație specială;

b) Pentru ritul latin – Provincia Bisericească a Bucureștilor, reprezentată de Mitropolia Bucureștilor (având sediul în București), cu patru episcopii sufragane: Episcopia de la Alba Iulia; Episcopia de la Timișoara; Episcopia de la Satu-Mare, înglobând și Episcopia Oradea Mare “*împreunate aege principaliter*”; Episcopia de la Iași (cu o Dioceză pentru catolicii din Bucovina);

c) Pentru ritul armean – s-a prevăzut o Episcopie cu sediul la Gherla (pentru toți armenii din Regat).

Potrivit Concordatului, episcopii catolici și membrii ordinelor și corporațiilor religioase existente, trebuiau să fie cetățeni români (excepțiile fiind admise numai printr-o înțelegere între guvernul român și Sfântul Scaun), fiind numiți de comun acord de guvernul român și Sfântul Scaun și erau obligați să depună jurământ de fidelitate Regelui, Constituției și legilor statului, având libertate deplină în exercitarea funcțiilor ecleziastice. De asemenea, statul român recunoștea Bisericii Catolice personalitatea juridică în baza dreptului comun al României, iar membrii ei beneficiau de același tratament ca și celelalte culte ale Regatului Român. Parohiile nou înființate, pentru care se solicitau subvenții statului român, trebuiau să cuprindă 400 de familii în mediul urban și 200 în mediul rural, deși guvernul român putea accepta și un număr mai mic de familii.

În conformitate cu Concordatul, Biserica Catolică avea dreptul de a înființa și a coordona școli primare și secundare, supravegheate și controlate de ministerul Instrucțiunii Publice. Programa învățământului religios pentru catolici era redactată de către episcopi și comunicată ministerului de resort. Biserica catolică avea dreptul de a solicita acestui minister suspendarea profesorului de religie dacă acesta era considerat incompetent, deoarece statul era acela care salariza profesorul în școlile frecventate în majoritate de catolici, totodată, studiul limbii și a istoriei românilor fiind obligatoriu în seminarii.

Dispozițiile Concordatului vizau și Ordinele și Congregațiile din România, care făceau parte din Biserica Catolică, acestea având obligația ca superiorul și membrii lor să fie cetățeni români și să locuiască în țară. Statul român le recunoștea Ordinilor și Congregațiilor

⁵⁰ La 5 iunie 1930 prin bula papală *Solemn Conventione* a fost înființată Episcopia Maramureșului, cu reședința la Baia-Mare.

⁵¹ *Enciclopedia României*, vol. I, p. 425.

personalitatea juridică, în condițiile în care noile Ordine și Congregații se puteau înființa numai cu acordul său.

Totodată, se mai prevedea că “nici o parte din Regatul României nu va depinde de un Episcop al cărui Scaun s-ar găsi în afara statului român” și că nici o Dioceză din România nu se va putea întinde dincolo de hotarele țării. Comunicarea directă a Episcopilor, a clerului și a enoriașilor catolici cu Papa era absolut liberă. Pentru susținerea materială a clerului catolic, Concordatul prevedea constituirea unui patrimoniu sacru (*Patrimonium Sacrum*) interdiocezan, cu toate titlurile de rentă care aparțineau “*prebendelor Episcopilor, ale Canonicilor, ale Parohilor și ale Seminariilor teologice*” catolice. În condițiile în care patrimoniul sacru era insuficient, statul român va suplini salarizarea clerului. Acest patrimoniu al Bisericii catolice era administrat de către Consiliul Episcopilor diocezani, în conformitate cu statutele elaborate de ei înșiși și aprobate de către Sfântul Scaun și de guvernul român.

Pe lângă Patrimoniul sacru, Biserica romano-catolică deținea și alte fonduri, care aveau statut de personalitate juridică, fiind administrate tot de către Consiliul Episcopilor diocezani, cum ar fi: Fondul general catolic de religie și Fondul general catolic de instrucție⁵².

Una dintre problemele cele mai controversate în legătură cu Concordatul și-a avut originea nu atât în natura politicii internaționale și a relațiilor româno-vaticane, cât în suprimarea sau menținerea unui patrimoniu material cunoscut sub numele de *Status Romano-Catholicus Transilvaniensis*. Înființat ca bază materială în secolele de suprimare a Bisericii Catolice din Transilvania, acest vast domeniu a constituit o formă de conservare patrimonial-ecleziastică sub conducere laică. El era, la epoca încheierii Concordatului, o adevărată problemă, inadecvată unei societăți de orientare democratică și liberală, fiind un instrument politic al nostalgicilor revizioniști, prin care ei determinau menținerea vechiului regim. Prin *Acordul privind interpretarea articolului IX al Concordatului din 10 mai 1927*, semnat la Vatican (30 mai 1932), de către ministrul de Justiție Valeriu Pop și Secretarul de stat Cardinalul Julio Pacelli, a fost reglementată problema contenciosului patrimonial dintre România și Sfântul Scaun, respectiv a bunurilor care au aparținut instituției “*Status Romano-Catholicus Transilvaniensis*”⁵³, cărora li s-a atribuit o formă legală constituțională, sub o nouă denumire: *Consiliul Episcopiei de Rit Latin de Alba Iulia*⁵⁴.

⁵² *Enciclopedia României*, vol. I, p. 428.

⁵³ “Monitorul Oficial”, nr. 52, 2 martie 1940, p. 986-991; AMAE, fond 71/1920-1944. *Vatican*, vol. 21, f. 6-16, 12, 18-23, 37-42; Valeriu Pop, *Acordul de la Roma*, Cluj, 1934, p. 141.

⁵⁴ Onisifor Ghibu, *Acte și documente privitoare la statul romano-catolic ardelenesc* Cluj 1933, p. 41

Astfel, Concordatul a contribuit la consolidarea prestigiului pe plan extern și la dezvoltarea unor relații cu țările de tradiție catolică. De asemenea, România a devenit primul stat în care funcționa o ierarhie catolică centralizată, într-un ambient necatolic. Totodată, Concordatul a contribuit la consolidarea Bisericii Catolice din România, prin înființarea celor două eparhii noi (una greco-catolică și alta armeană), conferind catolicilor de origini și rituri diferite o organizare unitară. Prin încheierea Concordatului s-a soluționat integral, din punct de vedere juridic, problema confesională în România întregită.

